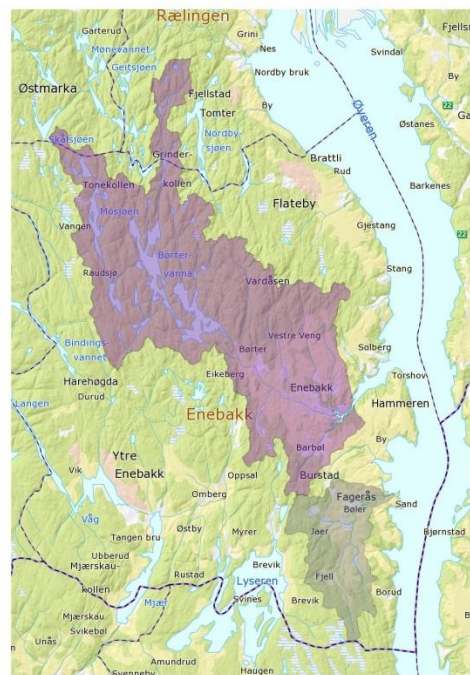

Miljøråd i Enebakk 2016

Rapport 25.04.17

Norsk Landbruksrådgiving Øst

Grønt Fagsenter Hvam,

Hvamsvegen 696, 2165 Hvam

Telefon + 47 63 94 45 30
Org.nr. NO 969 884 275 MVA
E-post: ost@nlr.no
Web: www.ost.nlr.no
Faktura: faktura.ost@nlr.no
Bank: 1080.36.19552

Kontaktperson: Stine Marie Vandsemb, stine.vandsemb@nlr.no

Forsidefoto:

Nederst: Vannførende dråg i dele mellom to eiendommer etter kollaps av lukking med betongrør.

Øverst: Kum for overflatevann og grøftevann i bunnen av dråget.

Høyre: Kart over Børterelva og Sandsåa. Grupperåd med befaring og diskusjon i felt.

Bakgrunn

Vannområde Øyeren har et langsiktig mål om å kunne tilby miljørådgiving til alle landbruksforetak i vannområdet. I dette prosjektet ble det tatt utgangspunkt i vannforekomsten Børterelva, hvor det er 24 landbruksforetak. Prosjektet ble utvidet til å omfatte gårder med avrenning til Sandsåa, i tillegg til Børterelva, samt noen bekkefar lenger opp. Disse vassdragene har betydelige utfordringer med tilførsler av partikler og næringsstoffer fra jordbruket, men også avløpsforurensning (kommunalt og privat). Både Børterelva og Sandsåa har dårlig økologisk tilstand. Det er en utstrakt bruk av leiejord i området. Store deler av jorda med planert mellomleire, endel erosjonsklasse 3 og 4. Fortsatt en del arealer som ikke er grøftet etter planering.

Mål

Det overordnede målet er å bedre den økologiske tilstanden i de aktuelle vassdragene. I dette prosjektet var fokuset på å redusere erosjon og avrenning fra jordbruket, ved hjelp av ulike miljøtiltak. Delmål med prosjektet var å øke oppslutningen rundt viktige miljøtiltak under RMP og SMIL ordningen, og at alle aktive gårdbrukere i det aktuelle området skulle få miljøråd.

Metode er å gi relevant miljørådgivning om rett miljøtiltak på rett sted

Hovedutfordring for alle bønder: Oppnå godt resultat i planteproduksjon samtidig som det gjøres på en miljøvennlig måte

Prosjekteier og gjennomførende instanser

Prosjekteiere var vannområde Øyeren og Enebakk kommune.

Gjennomføring

Rådgivningen ble gjennomført av Norsk landbruksrådgiving Øst. Enebakk kommune ved landbrukskontoret, bistod med bakgrunnsinformasjon, valg av rådgivningsmetode- og område, samt bistod i å sende ut informasjon og rekruttere aktuelle gårdbrukere. Prosjektet ble gjennomført i tett samarbeid med det lokale bondelaget.

Landbrukskontoret i Enebakk sendte ut brev med invitasjon til oppstartsmøte og miljøråd til alle aktuelle gårdbrukere 10. august 2016. Oppstartsmøtet ble utført i samarbeid med det lokale bondelaget og landbrukskontoret på Bøndernes Hus i Enebakk 5. oktober. Landbruksrådgivingen orienterte om tilbudet om miljøråd. Kristian Moseby fra Vannområde Øyeren informerte om miljøtilstanden i de aktuelle vassdragene. I tillegg var HMS-rådgiver Randi Finstad Sand fra Landbruksrådgivingen der og fortalte om HMS.

Oppsummeringsmøtet ble holdt på Bøndenes hus i Enebakk 6. desember. Landbruksrådgivingen oppsummerte miljørådsarbeidet i Enebakk. Jan Stabbetorp holdt foredrag om jordarbeiding og jordpakking. Atle Hauge fra NIBIO ble hyret inn for å snakke om fangdammer og tiltak i vassdrag. Dette etter ønske fra lokale bønder og landbrukskontoret. Hauge hadde fokus på plassering av rensedammer i landskapet, ulike utforminger og praktiske råd for fangdammer.

Rådgivere som har deltatt i arbeidet er Anna Katarina Berg og Jan Stabbetorp fra NLR Øst. Agrotekniker Terje Fossen-Hellesjø arbeidet på timebasis for NLR Øst. Sluttrapport er skrevet av Anna Katarina Berg og Stine Marie Vandsemb, NLR Øst.

Vedlagt er excel-fil med liste over deltakere på grupperåd og individuelle råd (per 09.02.17), samt kart – se vedlegg 3.

Informasjon

Begge fellesmøtene og miljørådene ble informert om i Landbruksrådgivingens elektroniske nyhetsbrev. På nettsiden ost.nlr.no ble det laget en info side som det kunne lenkes til: <https://ost.nlr.no/vaare-tjenester/miljoe-og-kulturlandskap/prosjekter/miljoeraad-i-enebakk-2016/>

Her finnes blant annet presentasjonene fra møtene.

Landbrukskontoret informerte via nyhetsbrev fra Enebakk kommune og brukte endel tid på å kontakte gårdbrukere per telefon.

Grupperåd

Landbrukskontoret hadde fordelt bøndene i tre grupper og funnet tre vertsgårder for grupperådene, samt vært i kontakt med en del av bøndene. Dette førte til godt oppmøte, totalt 30 personer, deltok på de tre grupperådene, på Killerud, Østenbøl og Nordre Mysen. Miljørådet startet med en befaring på gården, der det ble sett på utfordringer i forhold til jord-, plante og vannmiljø på stedet. Det ble diskutert ulike løsninger, samt en gjennomgang av aktuelle miljøtiltak, med fokus på RMP og SMIL-tiltak. Diskusjonen fortsatte på kommunehuset. Det ble servert pizza og brus, som en trivelig og viktig sosial avslutning på det hele. For hvert grupperåd er det utarbeidet en rapport, som er formidlet til verten.

Tabellen viser tid og sted for de tre grupperådene som ble gjennomført.

Grupperåd	Gårdsbruk	Vert for grupperådet	Rådgiver
20. oktober	Killerud	Elin Slette* og Alf Stubberud*	Anna Katarina Berg og Jan Stabbetorp
25. oktober	Østenbøl	Jørgen Torshov*	Anna Katarina Berg
26. oktober	Nordre Mysen	Kjell Jørgen Mysen	Jan Stabbetorp

Befaring på grupperåd med rådgiver Jan Stabbetorp. Diskusjon av ulike løsninger.

Diskusjon og erfaringsutveksling på grupperåd.

Individuelle råd

I tillegg til grupperådene ble det tilbudt individuell rådgiving. Åtte gårdbrukere mottok individuelle råd, gjennomført av Terje Fossen- Hellesjø. Det er laget rapport for hver av de individuelle miljørådene. På sju rådene ble det også laget SMIL-søknad.

Gårdbrukernes holdninger til miljøtiltak og våre anbefalinger

Hydroteknikk

Det er gjennom mange år, på enkelte eiendommer lagt ned mye arbeid med hydrotekniske systemer. Noen har fortsatt ugrøfta arealer, 3 av 8 eiendommer besøkt hadde ugrøfta areal. Det oppstår stadig nye behov for utbedringer mange steder. Dette er et tema som gårdbrukerne var svært interessert i å gjøre noe med. Utfordringen i Enebakk var at SMIL-midlene i kommunen allerede var brukt opp, og disse tiltakene er ofte så kostbare, at de ikke utføres uten støtte. Dette har gitt store etterslep på vedlikehold. Årlig sjekk og kontroll av hydrotekniske anlegg bør være en rutine i miljøarbeidet. I 2017 får kommunen ekstra SMIL- midler.

Relativt stor andel av planerte arealer, var fortsatt ugrøftet i området og manglet kummer for overflatevann. Arealene bar tydelig preg av dette og avlingene var lave. Manglende kontroll med overflatevann, kombinert med ugrøftet areal, har gitt store jordtap og utrasinger, se foto I og II. God grøftetilstand av jordbruksarealene bør prioriteres. Det gir mange fordeler for plantevekst og reduserer risiko for jord- og næringsstofftap. En annen viktig fordel er større fleksibilitet i forhold til blant annet jordarbeidingstidspunkt. Sikrere såing, høsting, mindre jordpakking og ugras. Tilskudd til grøfting er for tiden 1000 kr per dekar.

Erosjon rundt kummer og dårlig sikrede utløp, er eksempler på utfordringer som forekommer svært ofte. Dette fører til mye erosjon. Anbefalt tiltak er å sørge for at kummene er tette i skjøtene. Det bør fylles tette masser rundt og anlegges grasdekke. Dersom kummen mottar overflatevann, bør det anlegges motfylling/voll.

For utløp anbefales å benytte stive, tette plastrør, eventuelt legge duk og fylle rundt med stein for å stabilisere. Ved utløp kan det, dersom terrenget er relativt flatt og det ligger til rette for det, anlegges grasdekke. I bratte hellinger og der det er langt ned til bekken, anbefales tette rør et godt stykke ned i skråningen. Utløpet bør steinsettes og det bør brukes fiberduk. Ved å legge et overlappende "lappeteppe" av fiberduk, forlenges levetiden på duken, da gliding i skråning gir brudd i fiberduken.

Fokus på hydroteknikk, kontroll med overflatevann er et viktig tema.

Vedlikehold av spesielt utløp er viktig. Om lag halvparten av bøndene visste ikke hvor alle grøfteutløp var. Anbefaler merking av utløp med for eksempel gjerdestolpe, eventuelt bruk av GPS.

Overvann fra tette flater.

Foto I. Utløp nederst i dråg fra ugrøftet planering, uten kummer for overflatevann. 80 daa drenerer til dette punktet. Det har gradvis gravd og rast ut mer og eskalert siden 2011. Her ble det utarbeidet SMIL-søknad, se foto II.

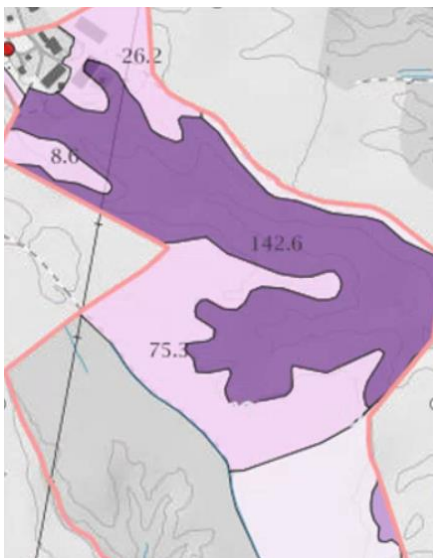

Foto II. SMIL-søknad med forslag til tiltak: Drenere arealet, sette ned kummer for overflatevann og legge avløpene i rør.

Regionalt miljøprogram, RMP

Utsatt jordarbeiding er et enkelt og virksomt tiltak. Det anbefales:

- Prioritere stubb på arealer med størst erosjonsrisiko; erosjonsklasse 3 og 4.
- Vårpløye mest mulig
- Prioritere redusert jordarbeiding eller gras på areal nært vassdrag og flomutsatt areal. Dessuten i vannførende dråg.

Identifisering av risiko areler kan gjøres gjennom aktiv bruk av erosjoskart. I tillegg til lokalkunnskap om vannets veg i landskapet, blant annet vannførende dråg, er viktig informasjon for å reduserer risiko for tap av jord og næringsstoffer.

Grasdekte vegetasjonssoner, langs kanter, blir ofte sett på som utfordrende. De er smale, Krav i RMP er minimum 6 meter bredde. De kan være tungvinte å høste, i forhold til tilgjengelighet på jordet og tilgang på utstyr. Det er lite husdyr i området og lavt behov for fôret. Selv om en vegetasjonssone opptar areal på jordet, er det et effektivt tiltak. Grassonen er effektiv i å redusere tap av jord, næringsstoffer og plantevernmiddelester.

Det samme gjelder **grasdekte vannveier**, de vil i enda større grad ødelegger arronderingen på jordet. Vi foreslår derfor ofte la det være stubb i drågene istedenfor. Eller at deler av dråget såes til med gras og deler ligger i stubb. Dette kan være aktuelt før eller etter en overflatevannskum. RMP-tilskuddet på 3333 kr/daa, tilsvarende en salgbar avling på ca 1100 kg mathvete.

Grassoner i åpenåkerkultur, er et viktig og effektivt erosjonssikring tiltak. Smarte og praktiske løsninger presenteres i miljørådarbeidet.

Flere gårdbrukere hadde høsten 2016 **direktesådd høstkorn**. Det er positivt at RMP-ordningen blir brukt, selv om det er nytt for de fleste, og forbundet med en viss risiko. For de fleste strander det på tilgjengelig utstyr. Leiesåing er et alternativ.

Gjødsling

Enkelte bønder lager gjødselplan selv. Overdreven gjødsling med fosfor ser ikke ut til å være et problem. Det gjennomføres balansert fosforgjødsling. De fosforrike gjødselslagene er dyre.

En del gårdbrukere grunngjødsler med fullgjødsel og delgjødsler med ren nitrogen gjødsel. Dette gir i enkelte tilfeller underdekning av fosfor. Tabellen under viser eksempel på grunngjødsling med fullgjødsel på mellomleire, med medium fosfortall; P-AL 7 og 400 kg bygg gir et fosforbehov på 1,4 kg.

NPK (citratløselig P)	Kg gjødsel-vare	Tilført Kg P	Tilført N	Under- /overdekning
20-4-11 (3,6 % P)	40 kg	1,4	8	0
22-3-10 (2,6 % P)	36 kg	0,9	8	-0,5
25-2-6 (1,6 % P)	32 kg	0,5	8	-0,9

De fleste velger en ren nitrogengjødsel til delgjødsling. Fullgjødsel vil utnyttes dårlig spred på jordoverflaten.

Bekkekanter

At bekkekanter har forskjellige eiere, kan være til hinder for at noe blir gjort. Veltede trær og utrasing i bekkekanter er en vanlig utfordring. Vi oppfordrer til nabosamarbeid, og å søke om SMIL-midler for skjøtsel av bekkekanter. Bartrær kan med fordel fjernes fra bekkekant.

Konklusjon

I prosjektet ble det gitt miljøråd til 30 aktive gårdbrukere. I Enebakk kommune var totalt 80 gårdbrukere som søkte om produksjonstilskudd i 2016. Rådene ble gjennomført som grupperåd (30 deltakere), og 8 av gårdbrukerne fikk i tillegg individuell rådgivning. Av de 25 gårdbrukerne i

Børterelvas nedbørsfelt deltok 15 gårdbrukere, mens i Sandsåa deltok 5 av 12 gårdbrukere. I rådgivningsprosjektet har man dermed nådd litt over og litt under halvparten av gårdbrukerne med arealer i henholdsvis nedbørsfeltene til Børterlva og Sandsåa (se vedlegg liste og kart). Noen gårdbrukere hadde eiendom rett på utsiden av nedbørsfeltene. En av gårdbrukerne som fikk råd har arealer som renner til vannområde Glomma Sør, fire av dem arealer som drenerer til Morsa. Disse mottok miljøråd da det var tilgjengelige ressurser. Forhåpentligvis gir rådgivingen økt oppslutning rundt RMP-ordningen og flere SMIL-søknader i 2017.

Takket være et godt samarbeid med både det lokale bondelaget og landbrukskontoret, var det svært godt oppmøte både på fellesmøtene og på miljørådene. Dette samarbeidet var og er avgjørende for at miljørådsprosjekt skal bli vellykket. Tilsvarende erfaringer har Landbruksrådgivingen fra tilsvarende prosjekter.

Tre hovedpunkter som angår de aller fleste gårdbrukere og som det ble fokusert på i alle miljøråd:

- Jordarbeiding
- Vegetasjonssoner
- Hydroteknikk
- Gjødsling

Gårdbrukerne som deltok på miljørådene var åpne for forslagene som ble presentert, samtidig som de var klare på utfordringene med mange av tiltakene. Tiltak som ansees som mer heft enn et eventuelt tilskudd kan veie opp for, vil sjeldent få god oppslutning. Eksempel er grasdekt vannveg.

Grupperåd er en god måte å få til diskusjon og erfaringsutveksling mellom gårdbrukerne.

Det totale inntrykket er at miljørådene ga gårdbrukerne nyttig informasjon og hjelp i miljøarbeidet i drift på gården.

Miljørådgivning er således en positiv måte å stimulere til gjennomføring av tiltak. Både RMP-tiltak og SMIL-tiltak. Syv SMIL-søknader ble laget i prosjektet.

Metodikken med miljørådgiving kan overføres til andre områder.

Aktiv bruk av RMP-veilederen fra Fylkesmannen er et godt hjelpemiddel i arbeidet.

Maler og veiledningsmateriell for SMIL- og grøftesøknader er nyttige hjelpemidler.

Vedlegg

Vedlegg 1. Kart over Sandsåa og Børterelva med grunneiere som har fått miljøråd.

Vedlegg 2. Gårdbrukere som deltok på miljørådsgruppe

Vedlegg 3. Gårdbrukere som mottok individuell miljørådgiving.

Vedlegg 4. Norsk Landbruksrådgiving - Sluttregnskap per 6 april 2017 for prosjekt miljørådgiving Enebakk/Vannområde Øyeren 2016

Vedlegg 5. Attestert regnskapsbilag fra Nes kommunes økonomisystem – faktura fra Norsk landbruksrådgiving Øst